

Міністерство освіти і науки України  
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка  
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри соціальної педагогіки  
та корекційної освіти

кандидат педагогічних наук, доцент

\_\_\_\_\_ Алла РЕВТЬ

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

**Арттерапевтичні технології психолого-педагогічної  
підтримки одержувачів соціальних послуг з числа  
внутрішньо переміщених осіб**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Бакалаврська робота

на здобуття кваліфікації — бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією  
«Соціальна педагогіка»

Автор роботи : студентка групи СРз – 2226Б

**Ірина ПРОЦАК** \_\_\_\_\_

Науковий керівник : д. пед. н., професор

**Тетяна ЛОГВИНЕНКО** \_\_\_\_\_

**Дрогобич, 2026**



## ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.....	10
1.1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт психолого-педагогічної підтримки.....	10
1.2. Сутність, зміст та особливості психолого-педагогічної підтримки одержувачів соціальних послуг.....	13
1.3. Теоретичні засади та можливості застосування арт-терапевтичних технологій у соціально-педагогічній діяльності.....	16
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	21
2.1. Діагностика психоемоційного стану та потреб одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб.....	21
2.2. Форми, методи та арт-терапевтичні технології психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	23
2.3. Розробка та апробація програми психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії.....	27
Висновки до розділу 2.....	33
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	41

## АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі розглядається актуальна проблема надання допомоги та супроводу внутрішньо переміщеним особам засобами артепедагогіки та арттерапії. Рокривається суть поняття «внутрішньо переміщених осіб» та можливості застосування арттерапевтичних технологій у соціально-педагогічній діяльності. Аналізуються особливості використання артпедагогічних та арттерапевтичних технологій у соціалізації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. В дослідженні представлено теоретичні та практичні аспекти впливу артпедагогічних та арттерапевтичних технологій на процес підтримки та соціалізації дітей в умовах війни. Схарактеризовано ефективність артпедагогічних методів, які використовує соціальний педагог у роботі з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб. Розроблено та експериментально перевірено програму використання артпедагогічних і арттерапевтичних засобів і технік у процесі психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

**Ключові слова:** соціалізація, психолого-педагогічна підтримка, соціально-педагогічний супровід, артепедагогіка, арттерапія, внутрішньо переміщених осіб, артепедагогічний і арттерапевтичний методи, засоби артепедагогічного впливу.

## ANNOTATION

The qualifying bachelor's thesis examines the current problem of providing assistance and support to internally displaced persons using art pedagogy and art therapy. The essence of the concept of "internally displaced person" and the possibilities of using art-therapeutic technologies in socio-pedagogical activities are revealed. The features of using art-pedagogical and art-therapeutic technologies in the socialization of children from among internally displaced persons are analyzed. The study presents theoretical and practical aspects of the impact of art pedagogical and art therapeutic technologies on the process of supporting and socializing

children in war conditions. The effectiveness of art pedagogical methods used by a social educator in working with children from among internally displaced persons is characterized. A program for using art pedagogical and art therapeutic tools and techniques in the process of psychological and pedagogical support for internally displaced persons has been developed and experimentally tested.

**Keywords:** socialization, psychological and pedagogical support, socio-pedagogical support, art pedagogy, art therapy, internally displaced person, art pedagogical and art therapeutic methods, means of art pedagogical influence.

## ВСТУП

Сучасні соціально-політичні процеси в Україні, пов'язані з воєнними діями, тимчасовою окупацією окремих територій та вимушеним переселенням населення, спричинили суттєве зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які потребують комплексної соціальної, психологічної та педагогічної підтримки. Пережиті травматичні події, втрата житла, звичного соціального середовища, нестабільність життєвих умов, емоційне виснаження та труднощі адаптації негативно впливають на психоемоційний стан внутрішньо переміщених осіб, знижують рівень їх соціальної активності та ускладнюють процес інтеграції в нові умови життя [3; 7; 23].

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває проблема пошуку ефективних технологій психолого-педагогічної підтримки одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб.

У системі соціальної роботи та психолого-педагогічної допомоги все більшого поширення набувають арт-терапевтичні технології, які забезпечують м'який, безпечний та ефективний вплив на емоційну сферу особистості, сприяють подоланню психологічних травм, розвитку адаптаційних ресурсів, стабілізації психоемоційного стану та відновленню внутрішніх ресурсів людини [1; 4; 13].

Арт-терапія як міждисциплінарний напрям поєднує елементи психології, педагогіки, мистецтва та соціальної роботи. Її застосування у роботі з внутрішньо переміщеними особами дозволяє створити сприятливі умови для самовираження, емоційного розвантаження, розвитку комунікативних навичок та формування позитивного досвіду соціальної взаємодії. Особливо ефективними є такі арт-терапевтичні технології, як ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія, фототерапія та метафоричні асоціативні карти [3; 5; 127].

Проблеми психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб висвітлено у працях Л. Карамушки, Т. Титаренко, Л. Журавльової, Е.

Помиткіна, Н. Пилипенко та інших науковців. Теоретичні та практичні аспекти арттерапії досліджували О. Вознесенська, О. Копитін, Т. Яценко, Ю. Гундертайло та ін.

Для нашого дослідження особливий інтерес становлять наукові праці Н. Музики (Арттерапія і війна); Ю. Д. Гундертайло (Психологічна підтримка внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії); Т.О. Логвиненко та З. Шоломинської (Використання арттерапевтичних технік у роботі з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб); Л. Полторак (Роль методів арт-терапії у професійній діяльності соціальних працівників) [1; 4; 29; 20].

У наукових працях розкрито особливості застосування арттерапевтичних методів у роботі з особами, які пережили кризові та травматичні події, однак питання комплексного використання арттерапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб потребує подальшого різнобічного наукового осмислення та практичного вдосконалення [4; 10; 26].

Актуальність проблеми, її соціальна значущість, необхідність удосконалення форм і методів психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб зумовили вибір теми бакалаврської роботи: **«Арт-терапевтичні технології психолого-педагогічної підтримки одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб»**.

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості застосування арттерапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

2. Дослідити особливості психоемоційного стану та потреби внутрішньо переміщених осіб.

3. Розкрити сутність та особливості арттерапевтичних технологій у соціально-педагогічній діяльності.

4. Визначити форми та методи психолого-педагогічної підтримки одержувачів соціальних послуг засобами арттерапії.

5. Розробити та апробувати програму психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб із використанням арттерапевтичних технологій.

**Об'єкт дослідження** – психолого-педагогічна підтримка одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб.

**Предмет дослідження** – арт-терапевтичні технології психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

**Методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури;

- емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, психолого-педагогічна діагностика;

- методи математичної статистики для обробки результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання запропонованої програми психолого-педагогічної підтримки з використанням арт-терапевтичних технологій у діяльності соціальних педагогів, практичних психологів, фахівців соціальної роботи, центрів соціальних служб, закладів освіти та громадських організацій, які працюють з внутрішньо переміщеними особами.

Матеріали бакалаврського дослідження проходили апробацію на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціальна робота, спеціальна та інклюзивна освіта: вітчизняний і зарубіжний досвід професійної

підготовки фахівців» (м. Дрогобич, травень 2026 р.) та опубліковані у науковому збірнику у вигляді тез та тему «Арттерапевтичні технології в соціально-педагогічній роботі з внутрішньо переміщеними особами» (С. 75 – 78 ).

**Структура роботи.** Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів (6 параграфів), висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку опрацьованої літератури ( 31 джерело) та 6 додатків. Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок, а її основна частина – 40 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

### 1.1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт психолого-педагогічної підтримки

Сучасні суспільні трансформації в Україні, спричинені воєнними подіями, збройною агресією та масовим вимушеним переселенням населення, актуалізували проблему надання комплексної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш соціально вразливих категорій населення, оскільки переживають складні життєві обставини, пов'язані із втратою житла, зміною соціального середовища, порушенням звичного способу життя, переживанням психотравмуючих подій та необхідністю адаптації до нових умов існування [7; 10].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка законно перебуває на території України та була змушена залишити місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, проявів насильства чи надзвичайних ситуацій. У сучасних умовах кількість внутрішньо переміщених осіб постійно зростає, що зумовлює необхідність удосконалення системи соціальної, психологічної та педагогічної підтримки цієї категорії населення [22].

ВПО часто стикаються з низкою психологічних, соціальних та педагогічних проблем. До найбільш поширених належать емоційна нестабільність, тривожність, депресивні стани, страх, втрата почуття безпеки, труднощі соціальної адаптації, порушення міжособистісної взаємодії, зниження самооцінки та мотивації до активної діяльності [10; 23].

Особливо складною є ситуація для дітей, підлітків та молоді, які через вікові особливості більш гостро реагують на психотравмувальні події та потребують спеціально організованої психолого-педагогічної підтримки [21].

Науковці Л. Карамушка, Т. Титаренко, Е. Помиткін та інші зазначають, що психоемоційний стан внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від рівня соціальної підтримки, умов проживання, можливостей інтеграції у нове середовище та ефективності психологічної допомоги [10; 26].

Соціалізація дітей і молоді в умовах конфлікту є складним процесом, що зазнає значного впливу різних соціальних, психологічних, культурних і економічних чинників. У зв'язку з цим важливого значення набуває діяльність соціальних педагогів, практичних психологів, фахівців соціальної роботи, які забезпечують супровід, консультування та підтримку ВПО.

Психолого-педагогічна підтримка внутрішньо переміщених осіб спрямована на подолання наслідків психотравмувальних ситуацій, стабілізацію емоційного стану, розвиток адаптаційних можливостей особистості та сприяння її успішній соціалізації. Вона передбачає створення безпечного освітнього й соціального середовища, формування довірливих взаємин, забезпечення емоційної підтримки та розвиток внутрішніх ресурсів особистості [4; 22].

Важливою складовою підтримки ВПО є соціально-педагогічна діяльність, яка спрямована не лише на надання допомоги, але й на активізацію особистісного потенціалу людини. Соціальний педагог у роботі з внутрішньо переміщеними особами виконує діагностичну, консультативну, профілактичну, корекційну та реабілітаційну функції. Його діяльність сприяє формуванню позитивної мотивації до життя, розвитку комунікативних навичок, подоланню соціальної ізоляції та відновленню соціальних зв'язків [11].

Особливої ефективності у роботі з внутрішньо переміщеними особами набувають інноваційні технології психолого-педагогічної підтримки, зокрема

арт-терапевтичні методи. Їх застосування дозволяє здійснювати м'який психокорекційний вплив, допомагає людині виразити емоції, знизити рівень тривожності, відновити психологічну рівновагу та сформуванню позитивне ставлення до майбутнього [3; 13].

Соціалізація дітей і молоді в умовах конфлікту є багатовимірним процесом, що вимагає адаптивних стратегій і комплексного підходу. Забезпечення підтримки через освіту, культуру та соціальні інститути є ключовим для формування стійких і адаптивних особистостей, здатних долати виклики та інтегруватися в суспільство. Важливо забезпечити доступ до рівноправної участі внутрішньо переміщених осіб в житті суспільства, враховуючи культурні, економічні та фізичні потреби кожної з них.

Діти та молодь є найбільш вразливими в умовах війни. Їхній психофізіологічний та емоційний розвиток не дозволяє їм самостійно справлятися з труднощами, які приносить війна. У цей час роль дорослого в їхньому житті стає особливо важливою: потрібно не тільки зберегти їхнє життя і здоров'я, але й забезпечити можливості для нормального розвитку та зростання.

Після переміщення на територію, підконтрольну Україні, молодь та діти повинні адаптуватися до нових соціальних норм і цінностей. Це включає перехід від обмежених можливостей для самовираження до вільнішого соціального середовища, що може бути як позитивним, так і викликати труднощі через різницю у світогляді.

Отже, внутрішньо переміщені особи є особливою категорією одержувачів соціальних послуг, які потребують комплексної психолого-педагогічної підтримки.

Ефективність такої підтримки значною мірою залежить від використання сучасних технологій соціально-педагогічної роботи, серед яких важливе місце посідають арт-терапевтичні технології.

## **1.2. Сутність, зміст та особливості психолого-педагогічної підтримки одержувачів соціальних послуг**

У сучасних умовах розвитку системи соціального захисту населення особливого значення набуває проблема забезпечення ефективної психолого-педагогічної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. До таких категорій належать внутрішньо переміщені особи, які внаслідок воєнних дій, вимушеного переселення та пережитих психотравмувальних подій потребують комплексної допомоги з боку державних установ, закладів освіти, соціальних служб та громадських організацій [7; 21].

Поняття «психолого-педагогічна підтримка» у науковій літературі розглядається як система професійної діяльності, спрямована на створення умов для гармонійного розвитку особистості, стабілізації її психоемоційного стану, подолання кризових ситуацій та успішної соціальної адаптації.

На думку сучасних дослідників, психолого-педагогічна підтримка поєднує психологічний, педагогічний, соціальний та реабілітаційний компоненти, які забезпечують комплексний вплив на особистість [10; 22].

Психолого-педагогічна підтримка одержувачів соціальних послуг передбачає організацію спеціально спрямованої діяльності, що допомагає людині подолати труднощі адаптації, відновити емоційну рівновагу, сформувати позитивне ставлення до життя та активізувати внутрішні ресурси особистості. Особливого значення така підтримка набуває для внутрішньо переміщених осіб, які нерідко переживають стан тривожності, емоційного виснаження, страху, соціальної дезадаптації та невпевненості у майбутньому [1; 26].

Основною метою психолого-педагогічної підтримки є створення сприятливих умов для збереження психічного здоров'я людини, її успішної соціалізації, розвитку особистісного потенціалу та підвищення здатності до

подолання кризових ситуацій. Важливим аспектом такої підтримки є формування у людини відчуття безпеки, емоційного комфорту та соціальної захищеності [4].

У структурі психолого-педагогічної підтримки дослідники виокремлюють декілька взаємопов'язаних компонентів:

- діагностичний;
- консультативний;
- корекційно-розвивальний;
- профілактичний;
- соціально-адаптаційний;
- реабілітаційний [11].

Діагностичний компонент передбачає вивчення психоемоційного стану особистості, визначення рівня тривожності, стресу, адаптаційних можливостей та потреб одержувачів соціальних послуг. Це дозволяє своєчасно виявити проблеми та визначити найбільш ефективні форми допомоги [23].

Консультативний компонент спрямований на надання психологічної та педагогічної допомоги особистості у вирішенні проблем адаптації, міжособистісної взаємодії, подолання внутрішніх конфліктів та кризових переживань. Важливим завданням фахівця є формування довірливих взаємин та створення атмосфери психологічної безпеки [10].

Корекційно-розвивальний компонент забезпечує відновлення емоційної рівноваги, розвиток навичок саморегуляції, підвищення самооцінки та формування позитивної життєвої перспективи. Для реалізації цього напряму активно використовуються тренінгові, терапевтичні та арт-терапевтичні технології [3; 19].

Профілактичний компонент спрямований на попередження виникнення психологічних розладів, соціальної ізоляції, конфліктної поведінки та емоційного виснаження. Він передбачає організацію просвітницької роботи, розвиток стресостійкості та формування навичок ефективної комунікації [22].

Соціально-адаптаційний компонент забезпечує сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове соціальне середовище, відновлення соціальних зв'язків, розвиток комунікативної компетентності та активної життєвої позиції [7].

Реабілітаційний компонент психолого-педагогічної підтримки спрямований на подолання наслідків психотравмувальних подій, стабілізацію психоемоційного стану та відновлення особистісних ресурсів людини. Особливо ефективними у цьому процесі є творчі методи роботи, які допомагають особистості виражати емоції, знижувати внутрішнє напруження та відновлювати психологічну рівновагу [4; 27].

Суттєвою особливістю психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб є її комплексний та міждисциплінарний характер. У процесі надання допомоги взаємодіють соціальні педагоги, психологи, педагоги, медичні працівники, фахівці соціальної роботи та представники громадських організацій. Така взаємодія забезпечує комплексне вирішення проблем особистості та підвищує ефективність соціальної підтримки [11].

Одним із найбільш результативних напрямів психолого-педагогічної підтримки в сучасних умовах є використання арт-терапевтичних технологій. Їх застосування сприяє розвитку емоційної сфери особистості, допомагає подолати психологічні бар'єри, активізує творчий потенціал та створює умови для позитивної соціальної взаємодії [3; 13].

Отже, психолого-педагогічна підтримка одержувачів соціальних послуг є важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога та інших фахівців соціальної сфери. Вона спрямована на забезпечення психологічного благополуччя особистості, її соціальної адаптації та подолання наслідків кризових ситуацій. Особливого значення у сучасних умовах набуває використання інноваційних форм і методів підтримки, серед яких важливе місце займають арт-терапевтичні технології.

### **1.3. Теоретичні засади та можливості застосування арт-терапевтичних технологій у соціально-педагогічній діяльності**

У сучасній системі психолого-педагогічної та соціальної підтримки особистості важливого значення набувають інноваційні технології, спрямовані на збереження психічного здоров'я, подолання наслідків стресу та гармонізацію емоційного стану людини. Одним із найбільш ефективних напрямів такої діяльності є арт-терапія, яка активно використовується у психологічній, педагогічній та соціально-педагогічній практиці [3; 13].

Термін «арт-терапія» походить від англійських слів art – мистецтво та therapy – лікування, що у буквальному перекладі означає «лікування мистецтвом». У науковій літературі арт-терапія розглядається як метод психокорекційного та психотерапевтичного впливу на особистість за допомогою різних видів творчої діяльності: малювання, музики, танцю, театралізації, ліплення, казкотерапії, фототерапії тощо [18].

На думку О. Вознесенської, арт-терапія є ефективним засобом психологічної допомоги особистості, оскільки сприяє емоційному самовираженню, усвідомленню внутрішніх переживань та відновленню психоемоційної рівноваги [3].

О. Копитін визначає арт-терапію як систему методів, що забезпечують гармонізацію особистісного розвитку через творчу діяльність та активізацію внутрішніх ресурсів людини [13].

Теоретичними засадами арт-терапії є гуманістичний, психодинамічний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи. Гуманістичний підхід ґрунтується на визнанні унікальності особистості та її здатності до саморозвитку й самореалізації. У межах цього підходу творчість розглядається як природний механізм самовираження та психологічного відновлення людини [31].

Психодинамічний підхід акцентує увагу на можливості вираження несвідомих переживань через творчість. Використання художніх образів дозволяє особистості безпечно проявити внутрішні конфлікти, страхи, тривогу та емоційні переживання, які складно висловити вербально [4].

Особистісно орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей людини, її потреб, емоційного стану та життєвого досвіду. У соціально-педагогічній діяльності це дозволяє створювати комфортне середовище підтримки, у якому особистість відчуває психологічну безпеку та можливість самовираження [21].

Діяльнісний підхід розглядає творчу активність як засіб розвитку особистості, формування навичок комунікації, саморегуляції та соціальної взаємодії. Саме через активну творчу діяльність людина набуває позитивного досвіду, відновлює впевненість у власних силах та розвиває адаптаційні можливості [11].

Арт-терапевтичні технології характеризуються широкими можливостями застосування у соціально-педагогічній діяльності. Вони використовуються у роботі з дітьми, підлітками, молоддю, сім'ями, особами з інвалідністю, людьми, які пережили психотравмувальні події, а також внутрішньо переміщеними особами [10].

Особливо актуальним є використання арт-терапії у роботі з внутрішньо переміщеними особами, які часто перебувають у стані емоційного напруження, тривожності, психологічного виснаження та соціальної дезадаптації. Арттерапевтичні технології дозволяють знизити рівень стресу, стабілізувати психоемоційний стан, сприяють розвитку позитивного мислення та формуванню відчуття психологічної безпеки [5; 26].

У соціально-педагогічній практиці застосовуються різні види арт-терапевтичних технологій. Однією з найбільш поширених є ізотерапія – терапія образотворчим мистецтвом. Малювання, створення колажів, ліплення

допомагають людині виразити емоції, внутрішні переживання та пережитий досвід без вербального контакту [3].

Музикотерапія передбачає використання музики з метою стабілізації емоційного стану, зниження тривожності та психологічного напруження. Прослуховування музичних творів або активна музична діяльність позитивно впливають на психоемоційну сферу особистості та сприяють емоційному розвантаженню [18].

Казкотерапія є ефективною технологією роботи з дітьми та підлітками. Через аналіз казкових образів і сюжетів особистість отримує можливість усвідомити власні переживання, навчитися долати труднощі та формувати позитивні моделі поведінки [22].

Пісочна терапія дозволяє людині через створення символічних образів у піску виразити внутрішній стан, емоції та переживання. Цей метод є особливо ефективним у роботі з дітьми та особами, які пережили психологічну травму [4].

Фототерапія, лялькотерапія, танцювально-рухова терапія, робота з метафоричними асоціативними картами також широко використовуються у сучасній соціально-педагогічній практиці. Їх застосування сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, формуванню позитивної самооцінки та покращенню міжособистісної взаємодії [27].

Важливою перевагою арт-терапевтичних технологій є їх безпечність, доступність та універсальність. Вони не потребують спеціальної художньої підготовки, дозволяють працювати як індивідуально, так і в групах, а також створюють сприятливі умови для емоційного розвантаження та самовираження особистості [13].

У соціально-педагогічній діяльності арт-терапевтичні технології виконують низку важливих функцій:

- діагностичну;
- корекційну;

- реабілітаційну;
- комунікативну;
- профілактичну;
- розвивальну [3].

Діагностична функція дозволяє виявити внутрішні переживання, емоційний стан та психологічні проблеми особистості через результати творчої діяльності. Корекційна та реабілітаційна функції спрямовані на подолання негативних емоційних станів, стабілізацію психіки та відновлення внутрішніх ресурсів людини. Комунікативна функція забезпечує розвиток навичок спілкування та соціальної взаємодії, а профілактична – попередження психологічних порушень та емоційного виснаження [19].

Таким чином, арт-терапевтичні технології є важливим інструментом сучасної соціально-педагогічної діяльності. Їх застосування забезпечує ефективну психолого-педагогічну підтримку внутрішньо переміщених осіб, сприяє подоланню наслідків психотравмувальних ситуацій, розвитку адаптаційних можливостей та відновленню психологічного благополуччя особистості.

### **Висновки до розділу 1**

У першому розділі бакалаврської роботи здійснено теоретичний аналіз проблеми психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапевтичних технологій.

Встановлено, що внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш соціально вразливих категорій населення, яка потребує комплексної психологічної, педагогічної та соціальної підтримки. Вимушене переселення, пережиті психотравмувальні події, порушення звичного способу життя та труднощі адаптації негативно впливають на психоемоційний стан особистості, спричиняють тривожність, емоційне виснаження, соціальну дезадаптацію та зниження життєвої активності.

З'ясовано, що психолого-педагогічна підтримка одержувачів соціальних послуг є важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога, практичного психолога та інших фахівців соціальної сфери. Вона спрямована на забезпечення психологічного благополуччя особистості, стабілізацію її емоційного стану, розвиток адаптаційних можливостей та успішну соціалізацію. Основними компонентами психолого-педагогічної підтримки визначено діагностичний, консультативний, корекційно-розвивальний, профілактичний, соціально-адаптаційний та реабілітаційний.

Доведено, що у сучасних умовах особливої ефективності набувають арт-терапевтичні технології, які забезпечують м'який психокорекційний вплив на особистість через різні види творчої діяльності. Теоретичними засадами арт-терапії виступають гуманістичний, психодинамічний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, які сприяють розвитку внутрішніх ресурсів людини, емоційному самовираженню та подоланню психологічних труднощів.

Визначено, що у соціально-педагогічній діяльності найбільш поширеними є такі арт-терапевтичні технології, як ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, пісочна терапія, фототерапія, лялькотерапія та використання метафоричних асоціативних карт. Їх застосування сприяє зниженню рівня тривожності, стабілізації психоемоційного стану, розвитку комунікативних навичок, формуванню позитивної самооцінки та покращенню соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Отже, результати теоретичного аналізу підтверджують доцільність використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб та створюють підґрунтя для дослідження практичних аспектів їх застосування у подальших розділах роботи.

## РОЗДІЛ 2

### ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

#### **2.1. Діагностика психоемоційного стану та потреб одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб**

Ефективність психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від своєчасного виявлення особливостей їх психоемоційного стану, рівня соціальної адаптації та актуальних потреб. Саме тому важливим етапом соціально-педагогічної діяльності є проведення комплексної діагностики, яка дозволяє визначити психологічні труднощі, рівень тривожності, емоційного виснаження та адаптаційні можливості особистості [7; 23].

Внутрішньо переміщені особи належать до категорії населення, яка часто перебуває у стані хронічного стресу. Пережиті травматичні події, вимушене переселення, втрата житла, соціальних зв'язків та відчуття безпеки негативно впливають на психоемоційний стан людини. Це проявляється у підвищеній тривожності, емоційній нестабільності, страхах, пригніченості, труднощах адаптації та соціальної взаємодії [10].

Метою діагностичного етапу дослідження було визначення особливостей психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб, виявлення основних психологічних проблем та потреб у психолого-педагогічній підтримці.

Дослідження проводилося на базі гуртожитку Дрогобицького державного педагогічного університету імені Іванам Франка. У дослідженні взяли участь 48 внутрішньо переміщених осіб віком від 10 до 22 років.

Для реалізації поставленої мети було використано комплекс дослідницьких методів теоретичного та емпіричного рівнів:

- аналіз наукових джерел та результатів творчої діяльності учасників;

- спостереження;
- бесіда;
- анкетування;
- психодіагностичні методики;
- систематизація та узагальнення результатів [4].

У процесі діагностики було застосовано:

- методику визначення рівня тривожності;
- шкалу оцінювання емоційного стану;
- анкету визначення потреб у психолого-педагогічній підтримці;
- спостереження за поведінкою та комунікативною активністю учасників.

Проведене анкетування показало, що більшість опитаних внутрішньо переміщених осіб відчують труднощі психологічної адаптації до нових умов життя. Значна частина респондентів зазначила наявність емоційної напруги, тривожності, страху за майбутнє та труднощів у міжособистісному спілкуванні.

Результати дослідження засвідчили, що:

високий рівень тривожності виявлено у 20 % респондентів;

середній рівень тривожності – у 65 %;

низький рівень – у 15 % опитаних.

Крім того, було встановлено, що внутрішньо переміщені особи найбільше потребують:

- психологічної підтримки;
- емоційного розвантаження;
- покращення комунікативної взаємодії;
- розвитку навичок саморегуляції;
- створення безпечного соціального середовища.

У процесі спостереження за учасниками дослідження виявлено ознаки емоційної скутості, невпевненості у спілкуванні, труднощів вираження

власних переживань та зниженого рівня соціальної активності. Частина респондентів демонструвала високий рівень емоційного виснаження та уникнення соціальних контактів.

Отримані результати підтверджують необхідність організації комплексної психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб із використанням сучасних арт-терапевтичних технологій, які сприяють стабілізації психоемоційного стану та розвитку адаптаційних можливостей особистості [3; 26].

Таким чином, проведена діагностика дозволила визначити основні психологічні проблеми -та потреби внутрішньо переміщених осіб, що стало підґрунтям для розробки програми психолого-педагогічної підтримки засобами арт-терапії.

## **2.2. Форми, методи та арт-терапевтичні технології психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб**

У сучасних умовах зростання кількості внутрішньо переміщених осіб особливого значення набуває проблема пошуку ефективних форм і методів психолого-педагогічної підтримки, спрямованої на подолання наслідків психотравмувальних подій, стабілізацію емоційного стану та успішну соціальну адаптацію особистості.

Для роботи з тривожними станами у дітей і молоді використовують різноманітні методи й підходи. Однак ці методи не обмежуються порадами на зразок прогулянок на свіжому повітрі, прийому заспокійливих засобів чи зміни обстановки.

Одним із найбільш результативних напрямів такої діяльності є використання арт-терапевтичних технологій, які поєднують психологічний, педагогічний та творчий вплив на особистість [3; 13].

Арт-терапевтичні технології у соціально-педагогічній діяльності розглядаються як система методів і форм роботи, заснованих на використанні різних видів мистецтва з метою психологічної підтримки, емоційного розвантаження та розвитку внутрішніх ресурсів людини. Їх застосування у роботі з внутрішньо переміщеними особами дозволяє створити безпечний простір для вираження емоцій, переживань та внутрішніх конфліктів [4].

У процесі психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб можуть використовуватися індивідуальні та групові форми роботи. Індивідуальна форма забезпечує можливість глибшого вивчення особистісних проблем людини, врахування її емоційного стану та потреб. Водночас групова робота сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню довірливих взаємин, зниженню почуття соціальної ізоляції та підтримці міжособистісної взаємодії [10].

До основних форм психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії належать:

- арт-терапевтичні заняття;
- тренінги емоційної стабілізації;
- творчі майстерні;
- групові терапевтичні зустрічі;
- індивідуальні консультації;
- інтерактивні заняття;
- реабілітаційні програми [21].

Однією з найбільш ефективних форм роботи є арттерапевтичне заняття, яке передбачає організацію творчої діяльності з використанням різних художніх засобів. Такі заняття допомагають учасникам знижувати рівень тривожності, усвідомлювати власні емоції та відновлювати психологічну рівновагу [3].

У процесі дослідження було встановлено, що внутрішньо переміщені особи часто мають труднощі у вербальному вираженні власних переживань.

Саме тому застосування творчих методів роботи є особливо доцільним, оскільки дозволяє людині виразити емоції через художні образи, кольори, символи та асоціації [18].

Серед основних арт-терапевтичних технологій, які використовуються у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб, важливе місце займає ізотерапія. Вона передбачає використання малювання, ліплення, створення колажів та інших видів образотворчої діяльності. Ізотерапія сприяє емоційному розвантаженню, розвитку самовираження та зниженню внутрішнього напруження [1].

У роботі з учасниками дослідження використовувалися вправи:

- «Мій безпечний простір»;
- «Дерево життя»;
- «Мій настрій у кольорах»;
- «Колаж ресурсів».

Під час виконання творчих завдань учасники мали можливість відобразити власні переживання, потреби та життєві ресурси. Аналіз робіт показав, що арт-терапевтичні вправи сприяли емоційному розкриттю, формуванню позитивного настрою та зниженню рівня тривожності.

Ефективною технологією психолого-педагогічної підтримки є музикотерапія, яка передбачає використання музики для стабілізації психоемоційного стану людини. Прослуховування релаксаційної музики, ритмічні вправи та музично-рухова активність допомагають знизити емоційне напруження, покращити настрій та нормалізувати психофізичний стан особистості [13].

У процесі занять з музичним супроводом використовувалися:

- дихальні техніки;
- вправи на релаксацію під музичний супровід;
- музично-ритмічні вправи;
- асоціативне малювання під музику.

Позитивний вплив на психоемоційний стан внутрішньо переміщених осіб також має казкотерапія. Використання казкових сюжетів, метафор та символічних образів допомагає учасникам усвідомити власні переживання, подолати внутрішні страхи та сформувані позитивні моделі поведінки [22].

З огляду на зазначене в процесі вивчення психоемоційного стану було передбачено використання елементів казкотерапії.

Зокрема, під час арттерапевтичних занять застосовувалися такі вправи:

- складання терапевтичних казок;
- завершення історій;
- створення «казки про власну силу»;
- аналіз образів героїв [16].

Особливу ефективність у роботі з дітьми та молоддю показала пісочна терапія, яка дозволяє через символічні образи виразити емоційний стан людини та знизити рівень психологічної напруги. Робота з піском сприяє розвитку емоційної стабільності, уяви та навичок саморегуляції [4].

Крім того, у процесі психолого-педагогічної підтримки використовувалися:

- фототерапія;
- робота з метафоричними асоціативними картами;
- елементи танцювально-рухової терапії;
- групові вправи на розвиток комунікації та довіри [14; 15].

Практичний досвід використання арт-терапевтичних технологій показав, що вони створюють позитивну емоційну атмосферу, сприяють розвитку творчої активності та формуванню відчуття психологічної безпеки. Учасники занять стали більш відкритими до спілкування, активніше взаємодіяли у групі та демонстрували зниження рівня емоційного напруження.

Важливою перевагою арт-терапевтичних технологій є їх доступність, безпечність та можливість використання у різних соціально-педагогічних

умовах. Вони не потребують спеціальної художньої підготовки та можуть застосовуватися у роботі з особами різного віку [27; 29].

Отже, використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб є ефективним засобом стабілізації психоемоційного стану, розвитку адаптаційних можливостей та відновлення внутрішніх ресурсів особистості. Комплексне поєднання різних форм і методів арт-терапії забезпечує позитивний вплив на психологічне благополуччя внутрішньо переміщених осіб та сприяє їх успішній соціальній адаптації.

### **2.3. Розробка та апробація програми психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії**

Результати проведеного теоретичного аналізу наукових джерел з питань психолого-педагогічного супроводу та арттерапевтичних технік допомоги і матеріали діагностичного дослідження засвідчили необхідність організації комплексної психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб із використанням арт-терапевтичних технологій.

Виявлені у процесі дослідження підвищений рівень тривожності, емоційне виснаження, труднощі соціальної адаптації та недостатній рівень емоційної стабільності обумовили нашого усвідомлення в потребі створення спеціальної програми підтримки, спрямованої на відновлення психоемоційного благополуччя особистості. На це нас також скеровували матеріали окремих наукових джерел, з якими ми детально познайомились у процесі опанування сучасної практичної допомоги особам, що пережили психотравмуючу ситуацію [10; 26].

Головною метою програми нами було визначено створення сприятливих умов для стабілізації психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб, розвитку та зміцнення адаптаційних можливостей, зниження рівня

тривожності та активізації внутрішніх ресурсів особистості засобами артпедагогіки та арт-терапії.

Беручи до уваги різний вік, рівень освіти, соціальний досвід і статус осіб, у роботі з якими могла б використовуватись запропонована нами програма, у процесі її розробки враховувалися:

- вікові та індивідуальні особливості учасників;
- рівень психоемоційного стану;
- потреби у психологічній підтримці;
- принципи добровільності, безпечності та конфіденційності;
- особливості соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами [4].

Програма психолого-педагогічної підтримки ґрунтувалася на таких базових принципах:

- гуманістичної спрямованості;
- емоційної безпеки;
- індивідуального підходу;
- активності та творчого самовираження;
- підтримки позитивної міжособистісної взаємодії [3].

До участі у програмі було залучено 46 внутрішньо переміщених осіб віком від 6 до 17 років. Програма реалізовувалася на базі гуртожитку Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, в якому зараз проживають сім'ї ВПО. Заплановані заходи проводились протягом 4 місяців. Заняття проводилися переважно 2 рази на тиждень тривалістю 35-45 хвилин. На жаль не завжди ми мали можливість проводити їх у запланованому режимі через уведення графіку відключення електроенергії та окремі зміни в його дії. Тому, враховуючи таку ситуацію, час проведення окремих занять переносився.

Структура програми включала три основні етапи її реалізації:

- діагностично-мотиваційний;

- корекційно-розвивальний;
- підсумково-рефлексивний [20; 24; 25].

На діагностично-мотиваційному етапі здійснювалося ознайомлення учасників із метою занять, формування позитивної мотивації до участі у програмі, створення довірливої атмосфери та проведення первинної діагностики психоемоційного стану учасників.

Корекційно-розвивальний етап був основним та передбачав використання комплексу арт-терапевтичних технологій, спрямованих на емоційне розвантаження, розвиток навичок саморегуляції, подолання тривожності та покращення соціальної взаємодії.

У межах програми використовувалися такі арттерапевтичні технології та їхні комплекси:

- ізотерапія;
- музикотерапія;
- казкотерапія;
- пісочна терапія;
- фототерапія;
- вправи з метафоричними асоціативними картами;
- елементи танцювально-рухової терапії [13].

Програма включала цикл тематичних занять, серед яких:

- «Мій внутрішній ресурс»;
- «Малюємо емоції»;
- «Кольори мого настрою»;
- «Безпечне місце»;
- «Дерево сили»;
- «Моя історія подолання труднощів»;
- «Світ моїх позитивних змін».

Під час проведення занять використовувалися індивідуальні та групові форми роботи. Групова діяльність сприяла розвитку довірливих взаємин між

учасниками, формуванню комунікативних навичок та подоланню соціальної ізоляції. Індивідуальні творчі завдання дозволяли учасникам виразити власні емоції, переживання та внутрішні конфлікти у безпечний спосіб [10].

Наприклад, учасники залучались до виконання малюнків.



Приклад 1: Наша сім'я



Приклад 2. Сімейний відпочинок

Під час аналізу малюнків особлива увага зверталась на використання кольорів, що відображає емоційний і когнітивний стан учасників. У 43% досліджуваних малюнки виконані в стандартних кольорах (жовтий, блакитний, коричневий, зелений), що свідчить про їхній стабільний емоційний стан. Водночас 30% респондентів використовували сірий і чорний кольори, що може вказувати на пригнічений настрій, низький інтелектуальний рівень або проблеми з пам'яттю.

Особлива увага під час реалізації програми приділялась вправам на емоційне розвантаження та розвиток позитивного мислення. Наприклад, вправа «Дерево сили» допомагала учасникам усвідомити власні життєві ресурси та сформувані позитивне бачення майбутнього. Вправа «Безпечне місце» була спрямована на зниження рівня тривожності та формування відчуття психологічної безпеки.

Використання музикотерапії сприяло зняттю емоційного напруження та стабілізації психоемоційного стану. Учасники виконували релаксаційні вправи під музичний супровід, вправи на дихання та асоціативне малювання під музику [1].

Позитивний ефект також мали технології казкотерапії, які допомагали учасникам через символічні образи усвідомлювати власні переживання, формувати впевненість у собі та знаходити шляхи подолання труднощів.

Підсумково-рефлексивний етап передбачав повторну діагностику психоемоційного стану учасників реалізації програми, аналіз результатів роботи та проведення рефлексивних вправ.

Результати апробації програми засвідчили позитивну динаміку психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб. Після завершення програми у більшості учасників спостерігалось:

- зниження рівня тривожності;
- покращення емоційного стану;
- підвищення комунікативної активності;

- формування позитивного ставлення до себе та оточення;
- зростання впевненості у власних силах.

За результатами повторної діагностики кількість учасників із високим рівнем тривожності зменшилася на 8 %, а кількість осіб із достатнім рівнем емоційної стабільності зростає на 14%.

У процесі спостереження також було встановлено, що учасники стали більш відкритими до спілкування, активніше взаємодіяли у групі, демонстрували позитивні емоції та зацікавленість у творчій діяльності.

Загалом у більшості учасників дослідження виявлено нормальні стосунки з оточуючими, хоча їхнє коло спілкування є чітко визначеним та обмеженим. Однак, не всі респонденти мають достатній рівень комунікативних навичок, що ускладнює встановлення контактів із людьми. У стосунках із сім'єю також виявлено певні труднощі. Деякі учасники відчують тиск або авторитарний вплив батьків, що, однак, є типовим для періоду підліткового віку з його характерними сепараційними процесами.

Враховуючи контекст тривалої війни та соціальних викликів, такі прояви сприймаються в межах норми. Однак це не означає, що на цю проблему не слід звертати увагу або ігнорувати її. Існуючі арттерапевтичні методи дозволяють досягати позитивних змін і в цьому напрямку психолого-педагогічної допомоги за умови їх системного використання.

Таким чином, результати апробації програми підтвердили ефективність використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб. Застосування творчих методів роботи сприяє стабілізації психоемоційного стану, розвитку адаптаційних можливостей та відновленню внутрішніх ресурсів особистості, що є важливою умовою успішної соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах.

## Висновки до розділу 2

У другому розділі бакалаврської роботи досліджено практичні аспекти використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб.

У процесі діагностичного дослідження встановлено, що значна частина внутрішньо переміщених осіб характеризується підвищеним рівнем тривожності, емоційною нестабільністю, труднощами соціальної адаптації та потребою у психологічній підтримці. Виявлено, що пережиті психотравмувальні події негативно впливають на емоційний стан особистості, спричиняють психологічне виснаження, невпевненість у собі та труднощі міжособистісної взаємодії.

З'ясовано, що ефективними формами психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб є індивідуальні та групові арт-терапевтичні заняття, тренінги емоційної стабілізації, творчі майстерні, консультативна та корекційно-розвивальна робота. Встановлено, що використання арт-терапевтичних технологій створює безпечний простір для емоційного самовираження, сприяє розвитку комунікативних навичок та формуванню позитивної соціальної взаємодії.

Доведено ефективність застосування таких арт-терапевтичних технологій, як ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, пісочна терапія, фототерапія та робота з метафоричними асоціативними картами. Їх використання позитивно впливає на психоемоційний стан внутрішньо переміщених осіб, сприяє зниженню рівня тривожності, подоланню емоційного напруження та розвитку внутрішніх ресурсів особистості.

У ході дослідження було розроблено та апробовано програму психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії. Програма включала комплекс творчих вправ, спрямованих на стабілізацію

психоемоційного стану, розвиток адаптаційних можливостей та підвищення рівня соціальної активності учасників.

Результати апробації програми підтвердили її ефективність. Після проведення арт-терапевтичних занять у більшості учасників спостерігалось покращення емоційного стану, зниження рівня тривожності, підвищення комунікативної активності та формування позитивного ставлення до себе й оточення. Учасники стали більш відкритими до взаємодії, активніше брали участь у груповій діяльності та демонстрували позитивну динаміку психоемоційного благополуччя.

Отже, результати практичного дослідження підтверджують доцільність та ефективність використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб. Комплексне застосування творчих методів роботи сприяє психологічному відновленню особистості, розвитку адаптаційних можливостей та успішній соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах.

## ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено теоретико-практичне дослідження особливостей використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб. Результати проведеного дослідження дали підстави для таких загальних висновків.

1. Аналіз науково-теоретичних засад психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засвідчив, що внутрішньо переміщені особи є соціально вразливою категорією населення, яка потребує комплексної психологічної, педагогічної та соціальної допомоги. Основними наслідками пережитих психотравмуючих подій є такі негативні прояви як підвищений рівень тривожності, емоційне виснаження, труднощі соціальної адаптації та порушення психоемоційної рівноваги.

2. Вивчення праць сучасних дослідників присвячених питанням психолого-педагогічних особливостей підтримки одержувачів соціальних послуг з числа внутрішньо переміщених осіб виявив, що психолого-педагогічна підтримка є системою професійної діяльності, спрямованої на стабілізацію емоційного стану особистості, розвиток її адаптаційних можливостей, формування позитивної життєвої позиції та забезпечення успішної соціалізації. З'ясовано, що основними складовими такої підтримки є діагностична, консультативна, корекційно-розвивальна, профілактична, соціально-адаптаційна та реабілітаційна.

3. Досліджено теоретичні засади та можливості використання арт-терапевтичних технологій у соціально-педагогічній діяльності. Встановлено, що арт-терапія є ефективним засобом психолого-педагогічного впливу, який забезпечує емоційне самовираження, зниження рівня тривожності, розвиток творчого потенціалу та активізацію внутрішніх ресурсів особистості. Найбільш ефективними у роботі з внутрішньо переміщеними особами є

ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, пісочна терапія, фототерапія та робота з метафоричними асоціативними картами.

4. Діагностика психоемоційного стану та потреб внутрішньо переміщених осіб засвідчили наявність у більшості учасників підвищеного рівня тривожності, емоційної напруги, труднощів соціальної взаємодії та потреби у психолого-педагогічній підтримці. Виявлено, що внутрішньо переміщені особи потребують створення безпечного середовища, емоційного розвантаження та розвитку навичок саморегуляції.

5. Запропонована програма психолого-педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії включала комплекс арт-терапевтичних занять, спрямованих на стабілізацію психоемоційного стану, розвиток адаптаційних можливостей та покращення міжособистісної взаємодії учасників. Результати апробації розроблених заходів підтвердили їх позитивний вплив на особистість. Так у більшості учасників спостерігалось зниження рівня тривожності, покращення емоційного стану, підвищення комунікативної активності та формування позитивного ставлення до себе та оточення.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що використання арт-терапевтичних технологій у психолого-педагогічній підтримці внутрішньо переміщених осіб є ефективним засобом психологічного відновлення, розвитку адаптаційних можливостей та успішної соціальної інтеграції особистості. Практичне використання розробленої програми може бути доцільним у діяльності соціальних педагогів, практичних психологів, фахівців соціальної роботи, центрів соціальних служб, закладів освіти та громадських організацій, які здійснюють підтримку внутрішньо переміщених осіб.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапія і війна: контексти і досвід практичної роботи / за ред. Н. Музики, А. Вознесенської. Київ: Золоті ворота, 2023. 196 с.
2. Беляєва М. Арт-педагогіка для вчителя. Освіта України. Київ, 2014. №1–2. С. 12.
3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: практичний посібник. Київ: Human Rights Foundation, 2022. 148 с.
4. Гундертайло Ю. Д. Арт-терапевтичні технології надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам. У кн.: Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації / за ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. С. 61–69.
5. Гундертайло Ю. Д. Психологічна підтримка внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2021. № 3. С. 24-31.
6. Дуткевич Т. В. Практична психологія : вступ до спеціальності. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 256 с.
7. Журавльова Л. П. Соціально-психологічна підтримка внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 1 (10). С. 78–86.
8. Ільченко І.С. Арттерапія: навчальний посібник для студентів. Умань: «Візаві», 2013. 150 с.
9. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
10. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості в умовах війни: психологічна допомога і підтримка. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 312 с.
11. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посібник: у 2 ч. Київ : Обнова компанії, 2017. Ч. 2. 352 с.

12. Колісник О. Знайома незнайомка – арт-терапія. Психолог. 2013. № 22. С. 22–25.

13. Копитін О. І. Теорія і практика арт-терапії. Київ: Психея, 2020. 304 с.

14. Логвиненко Тетяна, Тісовець Дмитро. Використання засобів артпедагогіки в діяльності соціального педагога з учнями. Соціальна робота та інклюзивна освіта: синергія досвіду та новацій : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дрогобич 24 квітня 2025 р.). / за заг. ред. Т.О. Логвиненко. Дрогобич : ДДПУ імені І. Франка, 2025. С.79 – 82.

15. Логвиненко Т.О. Використання засобів артпедагогіки та арттерапії в соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*. 2022. №5 (5). С. 327 – 335.

16. Логвиненко Т., Кіселичник А. Використання казкотерапії у вихованні учнів молодшого шкільного віку. Актуальні проблеми соціальної роботи та інклюзивна освіти в сучасних умовах : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дрогобич 25-26 квітня 2024 р.). Дрогобич : ДДПУ імені І. Франка, 2024. С. 90 – 93.

17. Любченко І. І., Кучай А. І. Пісочна терапія – метод психологічної допомоги дітям. Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір : збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С. 119 – 121.

18. Омельницька С. О. Активізація життєвих ресурсів у жінок – внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії : кваліфікаційна робота. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 96 с.

19. Пасько К. М. Застосування методу арт-терапії у разі криз і психічних травм особистості. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 1. С. 39–43.

20. Полторак Л. Роль методів арт-терапії у професійній діяльності соціальних працівників. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. 2013. Вип. 11. С. 261 – 265.
21. Помиткін Е. О., Пилипенко Н. М. Психолого-педагогічна підтримка дітей і сімей в умовах воєнного стану. Київ: Педагогічна думка, 2023. 214 с.
22. Росоха Н. В. Використання арттерапевтичних методів у груповій роботі з дітьми, які пережили травматичні події. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2025. Вип. 1 (56). С. 145-151.
23. Савчин М. В. Психологія переживання травматичних подій: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2022. 280 с.
24. Тадеуш О.М. Арт-педагогіка як поліфункціональна технологія навчання, виховання та розвитку особистості. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2018. Випуск 170. С.118 – 122.
25. Тараріна О. Практикум з арт-терапії в роботі з дітьми. К.: Астамір-В, 2018. 256 с.
26. Титаренко Т. М. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 79 с.
27. Цибуліна І., Григор'єва Л., Новгородський Р., Костенко Н., Корнят В. Арттерапія як метод соціально-педагогічної реабілітації. *Humanitas.* 2025. № 3. С. 162–171.
28. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 248 с.
29. Шоломинська Зоряна, Логвиненко Тетяна. Використання арттерапевтичних технік у роботі з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Період трансформаційних процесів у світовій науці: задачі та виклики» (м. Рівне, 13 грудня 2024 року). С.456 – 458.

30. Яценко Т. С. Глибинна психокорекція та арт-терапія у роботі з особистістю. Київ: Либідь, 2020. 320 с.

31. Materials for use in work during wartime / Institute of Education Content Modernization. Kyiv, 2024.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### Анкета для визначення психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб

#### Шановний(а) учаснику(це)!

Просимо Вас відповісти на запитання анкети. Отримані результати будуть використані виключно з науковою метою.

1. Чи відчуваєте Ви труднощі адаптації до нових умов життя?
  - так;
  - частково;
  - ні.
2. Як часто Ви відчуваєте тривожність або емоційне напруження?
  - постійно;
  - інколи;
  - рідко;
  - ніколи.
3. Чи маєте Ви труднощі у спілкуванні з іншими людьми?
  - так;
  - частково;
  - ні.
4. Яких видів підтримки Ви найбільше потребуєте?
  - психологічної;
  - соціальної;
  - педагогічної;
  - емоційної;
  - іншої \_\_\_\_\_.

5. Чи допомагає Вам творча діяльність покращити емоційний стан?

- так;
- частково;
- ні.

6. Які види творчої діяльності Вам найбільше подобаються?

## Додаток Б

### Діагностична карта оцінювання психоемоційного стану внутрішньо переміщених осіб

Критерії оцінювання	Низький рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Рівень тривожності				
Емоційна стабільність				
Комунікативна активність				
Соціальна адаптація				
Самооцінка				
Здатність до саморегуляції				

## Приклад арт-терапевтичного заняття

**Тема:** «Мій безпечний простір»

**Мета заняття:**

зниження рівня тривожності, формування відчуття психологічної безпеки, розвиток навичок емоційного самовираження.

**Матеріали:**

аркуші паперу, кольорові олівці, фломастери, фарби, музичний супровід.

**Хід заняття**

### 1. Вступна частина

- привітання;
- створення позитивної атмосфери;
- вправа «Мій настрій».

### 2. Основна частина

- релаксаційна вправа під музику;
- творче завдання «Намалюй місце, де ти відчуваєшся у безпеці»;
- обговорення малюнків та емоцій учасників.

### 3. Підсумкова частина

- рефлексія;
- вправа «Що допомагає мені почуватися сильнішим(ою)?»

### **Комплекс арт-терапевтичних вправ**

#### **Вправа 1. «Кольори мого настрою»**

Мета: розвиток емоційного самовираження та зниження внутрішнього напруження.

#### **Вправа 2. «Дерево сили»**

Мета: усвідомлення власних ресурсів та формування позитивного ставлення до себе.

#### **Вправа 3. «Колаж майбутнього»**

Мета: формування позитивного бачення майбутнього та розвиток життєвої мотивації.

#### **Вправа 4. «Музика мого стану»**

Мета: стабілізація психоемоційного стану через музикотерапію.

#### **Вправа 5. «Казка про подолання труднощів»**

Мета: розвиток навичок подолання кризових ситуацій та формування позитивних моделей поведінки.

**Орієнтовна програма психолого-педагогічної підтримки внутрішньо  
переміщених осіб засобами арт-терапії**

<b>№</b>	<b>Тема заняття</b>	<b>Мета</b>	<b>Арттерапевтична технологія</b>
1	Знайомство та створення безпечного простору	Формування довіри	Ізотерапія
2	Кольори емоцій	Розвиток емоційного самовираження	Малювання
3	Мій внутрішній ресурс	Підвищення самооцінки	Колажування
4	Подолання тривожності	Емоційна стабілізація	Музикотерапія
5	Світ моїх позитивних змін	Формування позитивного мислення	Казкотерапія
6	Підсумкове заняття	Рефлексія та оцінювання результатів	Арттерапевтичний тренінг

## ДОДАТОК Е

**Рекомендації для соціального педагога щодо використання  
арт-терапевтичних технологій**

1. Створювати безпечну та доброзичливу атмосферу під час занять.
2. Враховувати індивідуальні особливості та психоемоційний стан учасників.
3. Не оцінювати художні здібності учасників.
4. Використовувати творчі завдання відповідно до віку та потреб учасників.
5. Поєднувати індивідуальні та групові форми роботи.
6. Дотримуватися принципів конфіденційності та добровільності участі.
7. Систематично проводити рефлексію та оцінювання емоційного стану учасників.